ESSAYSTIC DIRECTIONS IN PANAIT CERNA'S STUDIES

Nicoleta Ifrim, Valentina-Luminița Tanasaciuc
Prof. PhD., „Dunărea de Jos" University of Galați, PhD. student, „Dunărea de Jos" University of Galați

Abstract:According to the notion that the essay does not only addresses availability for communication but primarily availability for knowledge, Panait Cerna is among the theorists for whom true poetic creation is based on the expression of elevated ideas in harmony with the poet's inner feelings.Although in the structuring of the essay criticism becomes its fundamental position, Cerna presents the poetical thinking in relation with the poet's position towards his ideas in terms of the thorough poetry knowledge of the great German classics like Schiller and Goethe, the English poets Shelly and Byron and Hugo's work.
Through the "Theory of Ideas," a doctoral thesis under the guidance of the great aesthetician Johannes Volkelt, the studies on Eminescu and Faust and the comparative study Eminescu-Lenau, though unfinished, Panait Cerna convinces by his reasoning that poetry presents itself in a dichotomical structure: a prefigured symbolical poetry and one which directly presents its poetical ideas.
As a result, Panait Cerna is considered to be among the first ones to predict an absolute return of discourses into a new reorganization in the late nineteenth century and the beginning of the twentieth century. At that time, the skills of a specialist could make the discourse fluctuate, even within the same text.

Keywords:Panait Cerna, Theory of ideas, Eminescu, Faust, idea

Sub influența teoriilor occidentale[1] despre eseu, în spațiul românesc apariția eseului a generat numeroase polemici, scindând clasa criticilor și esteticienilor în susținători și adversari ai acestui tip de scriitură. Ca și în literatura universală, și la noi fenomenul s-a manifestat între negarea unui tip de discurs aparent fără nicio predispoziție către sistem și acceptare treptată. Dacă începutul secolului al XX-lea marchează în literatura universală afirmarea preocupărilor teoretice pentru acest gen, în literatura noastră problematica pare să fie ignorată cu consecvență până în a doua jumătate a secolului, când voci izolate încep să aducă în discuție aspectul. Intervențiile, inițial limitate la câteva articole, par să afirme cu timiditate pentru moment apariția unui nou tip de scriitură care există însă încă din 1874, anul apariției controversatului Pseudo-kynegeticos al lui Alexandru Odobescu.

Asistăm așadar, la primele încercări de teoretizare a eseului. Fenomenul, în ciuda caracterului său nesistematic, pare să anunțe o atenție din ce în ce mai sporită acordată acestei forme de scriitură. Situația reflectă, în fond, modul în care spațiul literar românesc, atât de încorsetat de rigorile unei poetici tradiționale, se eliberează treptat de multe dintre prejudecăți și începe să accepte un stil de exprimare apărut cu mult timp înainte în spațiul literar european.

Pentru început, atitudinile sunt, într-o primă etapă, preponderent contestatoare, tinzând spre excluderea eseului din orice ecuație literară sau situarea sa în zona non-literaturii sau a practicii diletante, non valorice[2]. Textului eseistic i se reproșează lipsa consistenței la nivel ideatic.

[1] Începând cu secolul al XX-lea literatura universală își îndreaptă atenția în mod sistematic spre formula scrisului eseistic, fapt confirmat de numeroasele studii apărute în special în Europa. Putem menționa aici nume ca Georg von Lukács, Theodor W. Adorno, H. Walker, M. Bense, Th. Harrison, W. Müller-Funk, A. Fowler, D. Combe, C. Obaldia, M. Macé ș.a. care analizează din perspective multiple această formă de literatură.

[2] Camil Petrescu, spre exemplu, el însuși eseist, vede în practica eseului forma cea mai extinsă de manifestare a pseudoculturii. Reactualizând teoria maioresciana a „formelor fără fond", el pledează pentru combaterea invaziei eseistice. El vede în acest gen o formă superficială de scriitură, mască a diletantismului și a lipsei de consistență,

BDD-A29459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:47 UTC)

aducându-se în discuţie o confuzie frecventă de natură terminologică potrivit căreia „oricine scrie un articol mai lung în care pluteşte o idee, e considerat eseist”[3]. Observațiile sunt, de altfel, întemeiate dacă ţinem cont de faptul că la acel moment exerciţiul eseistic se realiza în virtutea unei evadări din spaţiul literaturii canonice fără conştiinţă unui sistem. Eseului i se respinge, astfel, un loc în rândul genurilor/speciilor literare, fiind considerat, mai curând ca „o relaxare, o concesie, aproape o slăbiciune a spiritelor mari”[4]. De aceea eseul este considerat distructiv pentru cultură și, este privit ca principală amprentă a superficialităţii, simbolică numită „lăutărism”.

Cu toate acestea, pornim în studiul de față de la ideea lui Volkelt cum că toate ideile pot dobândi valoare poetică, în măsura în care ele au devenit trăiri interne ale sufletului artistului și constatăm în studiile sale despre Eminescu și Faust, Panait Cerna imprimă direcții diriguitoare în domeniul eseisticii românești. De altfel, Cerna demostrează în studiile sale că raționalul se absoarbe în elementul ilogic al sentimentului. Forma absolută a ideii va fi înlocuită de poet cu forma ”senzitiv-intuitivă”[5].

Identificăm în scrierile cerniene modelul de care s-a ocupat Lukács: eseul critic. Aşadar constatăm că suprastructura eseului este realizată prin figura *judecăţii* (critice). Eseul cernian reprezintă „o formă de artă”, combinaţie unică între cunoaşterea empirică şi forma estetică, literară, a organizării materialului. O soluție împăciuitoare, care reafirmă în fond concilierea „sufletului” cu „forma” și care reprezintă, trebuie să recunoaștem, un timid pas înapoi în scurta istorie a teoriei eseului.

Și pentru Cerna eseul apare ca forma critică *par excellence,* așa cum reiese din studiile sale.. Compus într-o epocă a luptei pentru adevăr, textul se construieşte „critica imanentă a artefactelor culturale”, eseul se vede obligat la o autocritică, una a propriei sale forme şi a propriului său proces de progresie către „adevăr”. Silit să-şi deconstruiască propriul apriori (din moment ce orice construct care se autovalidează trebuie denunţat), acesta nu se mai poate prezenta ca „adevăr în progres”. În procesul „denaturalizării” strategiilor retorice care ocultează arbitrarietatea discursului, limbajul însuși devine pentru eseu un discurs ideologizat față de care acesta din urmă postulează indirect o „neutralitate ideologică” proprie. Deziderat în fond imposibil, de vreme ce „predeterminarea culturală, ca şi arbitrarietatea, încep cu limbajul”[6]. Eseu cernian se aproprie de operă în termenii ei, operând o „critică imanentă”, din interior şi cercetarea „artefactelor” culturale prin confruntarea lor cu propriile concepte. Imprimând un caracter relativ ideilor cerniene exprimate în studii, constatăm că eseul practicat de Panait Cerna se aproprie de „texte” şi „obiecte” „ca şi cum ele ar fi acolo şi ar avea autoritate”[7], însă în loc de „naivitate” prevalează viclenia critică ce caracterizează genul. „Tema sa proprie este interrelaţia dintre natură şi cultură”, scrie Adorno despre eseu, idee pe care o regăsim în studiile cerniene.

” O lume mult mai frumoasă plutea în închipuirea lui uriașă. Altfel ar fi vrut el să-și vadă neamul, altfel inima omului. Cu sufletul plin de viziuni măreţe , el se coboară în mijlocul lumii de

consecinţe ale modernizării haotice văzute însă, mai curând, ca proces involutiv, de degradare culturală, ca asimilare fără discernământ a unor false modele culturale. Trebuie remarcat modul ironic în care Camil Petrescu utilizează termenul „eseu” al cărui sens vizează mai curând ideea de încercare a cărei nereuşită nu este conştientizată, fenomen ce contribuie la degradarea treptată a formelor de cultură: „De altfel, între Dunăre şi Carpaţi, totul e eseu. Şcoala, administraţia, parlamentul, guvernul, aviaţia, cultura şi fotbalul. România este o ţară cuprinsă între 18˚ şi 28˚ longitudine estică şi produce îndeobşte grâne, lemne, eseuri, spanac, petrol şi ascultători de conferinţe” („Despre eseu sau tutti fruti”, în Opinii şi atitudini Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1962, pag.. 198).

[3] Constantinescu, Pompiliu, ”Scrieri” V, Editura Minerva, București, 1972, pag. 186

[4] Noica, Constantin, ”Jurnal de idei”, Editura Humanitas, București, 2007, pag. 33

[5] Vianu, Tudor, ” Opere, 7, ” Studii de estetică”, Ediție și note de Gelu Ionescu și George Gană, postfață de Geroge Gană, Editura Minerva, București, 1978, pag. 394-396

[6] Claire de Obaldia, ”The Essayistic Spirit: Literature, Modern Criticism and the Essay”, Clarendon Press, Oxford, pag. 122.

[7]Adorno, T.W. „The Essay as Form”, New German Critique, No. 32. (Spring – Summer, 1984), pag. 167.

BDD-A29459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:47 UTC)

față și ar vrea s-o creeze a doua oară, după modelul ideal."[8] Şi nu este o întâmplare că, în loc să reducă artefactul, eseul se imersează în fenomenele culturale ca într-o a doua natură.

În "Lirica de idei", grație experienței sale de poet, Panait Cerna condamnă didacticismul declarând irelevant în poezie rolul adevărului obiectiv, dar amplificând valoarea afectivă a gândirii poetice exprimată prin muzicalitatea și ritmicitatea versurilor. Prin aceasta teoreticianul a adus o îmbogațire a detaliilor pornind de principiile enunțate de mentorul său, Volkelt. Prin "conștiința sa poetică reflexivă și novatoare(...)"[9], Cerna modifică conceptul liricii de idei restructurându-l și dându-i un nou avânt prin propunerea unei schimbări " a discursului liric înlăuntru aceluiași text".[10] Cerna militează pentru recurența ideilor literare, dar și pentru o dihotomii în interiorul discursului poetic.

Momentul traducerii și publicării tezei de doctorat a lui Panait Cerna în 1974 a fost considerat momentul în care lui Panait Cerna i s-au recunoscut toate meritele în domeniul analizei textelor literare. Ioana M. Petrescu considera în fragmentul dedicat în lucrarea "Dicționarul scriitorilor români"[11] că prin "Lirica de idei" Panait Cerna se dovedește un cunoscător avizat al principalelor direcții estetice ale epocii, întrucât el își propune în acest studiu să urmărească modul în care poezia de idei poate fi justificată pornind de la direcțiile unei estetici a intropatiei. Eseul critic cernian a fost considerat primul tratat de poetică în cultura română și, totodată, o legitimare a tipului de text liric pe care Panait Cerna îl practica.

În această lucrare, Panait Cerna subliniază nu de puține ori principiul potrivit căruia arta poetică este o reproducere a vieții, iar ideea poetică nu reprezintă nici pe departe o unitate abstractă, ci un ansamblu compact concret."Abstractul este schematic și mort"[12], scria Panait Cerna.

Rolul poetului potrivit studiilor cerniene în teza sa, este de a reflecta în conștiința poetică, prin prisma propriei sensibilități, fenomene ale realității exterioare fâcând accesibilă intropatia cititorului în abstract. Deși conștient de faptul că prin natura subiectului, poetul lirici de idei se află la o anumită distanța de sensibilitatea cititorului, pe care îl considera "centrul vieții interne", poetul dobrogean opiniază că este absolut necesară identificarea unei căi de comunicare cu sufletul cititorului, fie într-o manieră directă, așa cum o fac Byron sau Leopardi, fie în manieră indirectă, prin mijlocirea vieții și naturii, așa cum o fac cei mai mulți dintre poeții vremii, "pe un drum ce duce prin mijlocul frumuseților lumii." De aceea, Volkelt însuși face următoarea observație în legatură cu teza lui Panait Cerna: "o adevărată plăcere să citești o asemenea lucrare" ceea ce ne permite să deducem că splendoarea argumentației poetice avea drept sursă dorința interioară a lui Panait Cerna de a-și demonstra sieși, dar mai ales, criticilor contemporani caracterul legitim al acestui tip de poezie. Această demostrație se bazează pe principiile lui Volkelt, care aveau drept punct de plecare opinia că ideea poate dobândi valoare poetică în măsura în care acestea au devenit, mai întâi, experiențe afective ale poetului, gândirea asimilându-se în elementul ilogic al imaginarului. Forma absolută în care se prezintă ideea dobândește o formă senzitiv-intuitivă[13].

Studiile științelor, a filosofiei contemporane, dar mai ales asupra textelor de referință din literatura universală imprimă viziunii cerniene o anumită direcție. Momentul inspirației, ideile, afectele, avântul în a-și concentra toate eforturile spre realizarea unui anumit scop compun un tot organic conduc la o combinație valoroasă între spirit și intuițiile fanteziei. Cerna recunoaște progresul științei și impactul ei asupra societății care reneagă toate concepțiile mistice și

[8] Cerna, Panait, " Eminescu. Faust" Studii, Ediție îngrijită și note de Dumitru Cerna, cu o prefață de petru Poantă, Edituara, Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2001, pag. 24
[9] Idem., Poantă, Petru în prefață , pag. 6
[10] Ulici, Laurențiu, "Panit Cerna, teoreticianul", articol publicat în " Panait Cerna. 120 de ani de la naștere, Editura Ex Ponto, Constanța, 2001, pag. 44.
[11] Petrescu, I. M. "Dicționarul scriitorilor români, coordonat de Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, vol. III, București, Editura Albatros, 2001;
[12] Cerna, Panait, " Lirica de idei", , Editura Univers București, 1974
[13] Vianu, Tudor, "Opere", 7, " Studii de estetică", Ediție și note de Gelu Ionescuși George Gană, postfațăde George Gană, Editura Minerva, București, 1981, pag. 395

BDD-A29459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:47 UTC)

apropologice despre univers. Propagarea științei generează mutații în arta poetică, astfel că, prin contemplarea estetică, între om și natură se nasc relații noi, dar și noi posibilități care nu se cuvine a fi trecute cu vederea. Autorul enunța la acea vreme că arta nu se teme de progresele științei, ci dimpotrivă, toate ideile și fenomene de a corespunde necesităților sociale și idealurilor generate de acestea prezente și viitoare, alcătuiesc un organism compact, în care fiecare parte componentă creează ”o nouă viață și o nouă formă”[14].

După cum bine observa, Tudor Vianu, Cerna ”a păstrat însă imaginea poetului gânditor și a cititorului care adoptă o atitudine reflexivă, și, în chipul acesta, și-a închis drumul către conceptul poeziei absolute, adică a aceluia care atinge treptele cele mai înalte, interzicându-și să fie altceva decât poezie”[15]. Aduce în prim plan exemplificări din toate literaturile Occidentului, cu accent pe cele germanice, citând și comentând operele lui Goethe, Schiller, Lenau, Byron, Shelley, Lamartine, Alfred de Vigny, Hugo sau Baudelaire. Preluând din ideile acestuia din urmă, Cerna vede în artist ”un ingenios și un calculat”[16], astfel că ” lirismul, puritatea, antimimetismul și luciditatea creatoare vor deveni emblemele incontestabile ale multor generații de poeți”.[17]

Chiar dacă pentru teoreticienii vremii, poezia avea ca rol să instruiască sau să demonstreze, Cerna preia de la Baudelaire principiul protrivit căruia ” poezia nu are alt scop decât pe sine însăși” și implicit își face loc în convingerile poetului ideea” gratuității și purității artei”[18]. ”Astfel, principiul poeziei este, strict și simplu, aspirația omului spre o frumusețe superioară, iar manifestarea acestui principiu se află într-un entuziasm, într-o excitare a spiritului, diferită atât de pasiune, care este o beție a inimii, și cât de adevăr este hrana rațiunii”.

Abordarea pe care o realizează în teza sa de doctorat se bazează pe o incredibilă capacitate de gândire circulară, deși nu a extins această atitudine dincolo de limitele liricului pentru că lui Panit Cerna îi plăcea mai presus de toate să fie poet.

Încă de la început, autorul consideră că există un ”instinct al plăsmuirii” încă din momentul conceperii operei de artă, instinct care poate să acționeze cu o așa forță încât ele se obiectivează prin modul de exprimare. Se remarcă, faptul că Cerna este tributar concepției Hegeliene, dar și celei Kantiene[19] atunci când afirmă că la originea operei de artă, pentru început, stă altceva decât inteligența. Acest altceva se traduce în ”imaginea lăuntrică” a lumii externe observată cu ajutorului unui tip de simț, numit de autor ”văz al fanteziei”. Despre această obiectivare a imaginii lăuntrice în procesul de creație a ideii poetice este obiectul întregii teze de doctorat.

”Ideea și intuiția sensibilă își aparțin una ateia , ca trupul și sufletul”, scria Panait Cerna atunci când încerca să argumenteze că ideea poetică este mai subtilă și mai cuprinzătoare decât poezia însăși. Expunând o asemenea viziune, clarifică, în acest sens, varianta proprie în legătură cu o problemă a atitudinii estetice din toate timpurile: convingerea că imaginația, adică gândirea în imagini este în slujba rațiunii și, tocmai de aceea, acesta ar fi superioară rațiunii.

În principiu, se consideră că în istoria creatoare a omenirii, superioritatea ideii semnifică sfârșitul imaginii și, numai în mod excepțional, doar acela care este obișnuit la autocomtemplarea sinelui ce duce la judecăți de valoare fragmentare, ar putea înțelege pe deplin necesitatea și posibilitatea contopirii dintre idee și intuiție. Cerna observa, în mod favorabil, această fuziune în planul creației lirice: ”nu cu criterii externe și convingeri proprii trebuie să te aproprii de poezie ci să încerci să te topești cu ea”.[20] Putem înțelege de aici că valoarea emoțională față de care rațiunea pierde teren este motor al creației atemporale.

[14] Ungureanu, M. L., ” Panit Cerna și creația lui”, articol în volumul ” Limba și literatura română”. Societatea de Științe Istorice și filologice”, București , 1955, pag. 290
[15] Vianu, Tudor, op.cit., pag. 396
[16] Manolescu, Nicolae, ” Despre poezie”, din Colecția Frontiera, Editura Aula, Brașov, 2002, pag. 134
[17] Idem.
[18] Idem, pag. 133
[19] Este vorba de momentul în care geniul nu se poate liniști până în momentul creației.
[20] Cerna, Panait, op.cit., pag. 32

BDD-A29459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:47 UTC)

Pentru că procesul despre care vorbește Cerna este unul complex și greu de înțeles, a fost necesară o redefinire a unor concepte tradiționale și chiar, elaborare de concepte noi. Astfel, autorul opune logicii clasice logica poetică și emite, implicit, o definiție a unui concept nou: gândirea poetică.

În capitolul trei al tezei, Cerna aduce îmbunătățiri majore privind conceptul clasic de reprezentare. Nu îl definește ca pe o reflectare adecvată în constiință a lumii exterioare, aceasta datorându-se doar cunoașterii raționale, ci ca fiind ”nu numai o cunoaștere a obiectului, ci și o reînviere imaginativă a acestuia”[21]. În argumentare , Cerna aduce un poem a lui Shelly care conține o definiție după tiparul celor științifice, dar ” mult depărtată de orice caracter științtific pentru că ea este o imagine”.[22]

De asemenea, Cerna aduce în discuție în capitolul următor și problemele ridicate de receptarea marilor creații. El vorbește despre insuficiența, dar și de necesitatea bagajului intelectual în receptarea oprei de artă. Fără cele două condiții esențiale nu se poate trăi poezia. Îmbinarea Imagine-Idee/ Reflectare- Reflecție nu este suficientă doar la nivelul operei poetice, ci și la nivelul receptorului. Acesta este concluzia finală a eseului critic din ”Lirica de idei” receptat ca o pledoarie și un studiu de caz ce se bazează pe mijloace rațional-afective.

În ceea ce privește studiul ”Faust”, constatăm că viziunea cerniană asupra criticii este, în principiu, o hermeneutică a operei literare. Creația devine un întreg care poate fi descifrat semantic prin relevarea conexiunilor dintre elementele componente folosind metoda anticipativă. Experiența proprie în sfera creației i-a permis autorului să înțeleagă că opera literară este un produs obținut prin însumarea conștientului cu inconștientul. Aspectul este surprins și de criticul clujean, Petru Poantă, în prefața ediției din 2001. În text este subliniată enunțarea modelului de analiza întreprins de Cerna care ”cu o inteligență critică ieșită din comun ”remarcă fausticul și mefistofelicul” ca fiind tipologii existențiale și literare, ipostaze ale unei conștiințe scindate”.[23] Această observație a putut fi posibilă datorită formării sale drept creator de lirică de idei.

Despre figura centrală a lui Goethe, teoreticianul Cerna spune că este ” o creație de geniu,, care a reușit să descopere ”sensul general al vieții „Faust fiind un simbol al întregii umanități[24].

Eseu critic întreprins de Cerna asupra lui Faust ere foarte convingător, tocmai prin imaginile prin care poetul își argumentează ideile. În căutare de răspunsuri la întrebările legate de existență, determinat în a găsi adevărul, Faust exprimentează autodepășirea. Dincolo de intuirea complexității sufletului lui Faust, Cerna reușește să se folosească de comparația fericirii cu lumina și a patimilor cu un incendiu pentru a și prezenta viziunile. El descoperă în Faust omul care oscilează în permanență între patimă și lacrimă[25], dar valorizându-se prin evidențierea a ceea ce este mai bun din sine, el poate ajunge la eliberare morală în ciuda tuturor tentațiilor. Surprinderea dualității sufletului lui Faust subliniate printr-o ” războire crâncenă” a celor două tendințe contrare, este susținută de ideea promovată de Cerna cum că Mefistofeles, duhul necurat, geniul răului este, de fapt, ” ca o pasăre de cele care văd numai în întuneric”. În acestă situație, Cerna își manifestă compasiunea față de soarta nefericită a omului. În căutare de necunoscut, neprevăzut sau imposibil, în rezumat de absolut, dar conștient de limitarea sa, omul achită contravaloarea acestei cercetări în nefericre și neliniște.

Cerna consideră că este necesară coexistența binelui și răului în lume întrucât Goethe l-a creat pe Mefisto ca purtător al imboldului demonic împotriva lenei și a obișnuinței omului. Analistul nostru subliniază că din rațiuni artistice, Goethe a creat două personaje pentru a accentua conflictul

[21] Idem, pag. 51-52
[22] ”What is this worlds delight?/Lightning that nocks the night/ Brief even as bright”, Idem, pag. 53
[23] Stan, Dumitru, ” o interpretare eseistică a fausticului datorată lui Panait Cerna”, articol publicat în ” Paniat cerna. 125 de ani de la naștere”, pag. 131
[24] Faust este sufletul superior, omul activ, nemulțumit de sine, care caută secretul fericirii.
[25] A se înțelege aici remușcare

BDD-A29459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:47 UTC)

interior. Externalizarea unui laturi a sufletului Faust a conferit lucrării expresivitate puternică a stilului și, totodată, un dramatism augumentat.

În construirea argumentației în textele create, Cerna îi aduce pe Cervantes, Pascal, Byron, Homer, etc. și mănuiește ca un adevărat maestru investigația fragmentelor sugestive.

Eseul construit de Cerna este un studiu intuitiv al profunzimilor operei lui Goethe unind inteligența și rigorile cercetării cu sensibilitatea artistică proprie.

Chiar dacă textul a fost reeditat în 2001, editorul a păstrat secvențe originare tocmai pentru a conserva specificul epocii lui Cerna.

Studiul ”Eminescu”, scris probabil ca o lucrarea semestrială, prin 1908, deși ”mai modest”[26] raporat la celălalt sudiu al poetului dovedește nu numai admirația pe care o poartă Panait Cerna pentru Eminescu, dar și o deosebită capacitate de observație și analiză critică.

Poetul pe timpul studiilor universitare și doctorale dovedește intuiții deosebite, un amplu gust literar, capacități de expresie impresionante în efortul de a surprinde cât mai aproape de realitate opera poetică eminesciană, fără a fi însă un critic de profesie. Se poate observa cu ușurință, citind studiul dedicat marelui poetului cum, Cerna își exprimă opiniile cu obiectivitate asociind, însă, textului analitic emoție, dar și o atitudine plină de respect față de înaintașul său.

Studiul despre Eminescu este construit pe ”o idee critică de substanță”, scria Petru Poantă, căci ”Eminescu este o natură faustiană- acel amestec de iubire și ură, de blesteme fulgerătoare și de resemnare”[27]. În cercetarea sa, criticul-poet caută propiile atitudini ideologice cu care s-ar putea identifica în poezia eminesciană. Cerna reușește să sublinieze caracterul meditativ pe tema existenței din perspectiva unui idealist deziluzionat în ” Scrisorile” lui Eminescu și nu ipostaza de satiră socială a acestor texte. Direcția pe care o urmează în studiul său de a explica pesimismul eminescian prin conectarea acestuia la factorul social și, doar spre sfârșitul analizei, să facă referire la subiectul legat de esența artistică de substanță, a permis teoreticienilor să aprecieze că studiul nu este solid argumentat și de aceea nu i se poate atribui o valoare redutabilă. Nu trebuie pierdut din vedere, totuși, că pentru începutul secolului XX, diversitatea formulelor critice a pornit din ”necesități ideologice” așa cum spunea Eugen Simion în ” Evoluția conceptului de critică”, dar peste care s-au produs, concomitent și distinct, diferite tipuri de sensibilități și modalități de percepere a operei literare.

Panait Cerna pornește în studiul său despre Eminescu de la poezia de inspirație socială, analizează poezia filosofică și erotică, pentru ca într-un final să abordeze poezia dragostei de neam și de natură. Poetul face citări în sprijinul afirmațiilor sale din ”Luceafărul”, ”Scrisorile”, ”Revedere”, ”povestea teiului”, ”Înger și demon”, ”S-a dus amorul”, ”O, rămâi…”, ”Melancolie”, ”Floare albastră”, ” Sara pe deal” sau amintește de ”Glosă”; ”Epigonii”, ”Odă (în metru antic)”, ”Împărat și proletar”, ”Mai am un singur dor”. Astfel, criticul-poet remarcă înalțarea poetului fără pereche prin deiluzia creată de emoțiile personale. Ceea ce realizează Panait Cerna este o demostrație coerentă și unitară, multe din ideile exprimate aici fiind reluate mai târziu. Totodată este imposibil să nu remarcăm estetica textuală și, în special, referințe indirecte la propriul imaginar poetic.

Pentru momentul în care scrie studiul considerăm că Panait Cerna este un vizionar întrucât el face câteva anticipații critice[28].

Având drept suport texte, precum ”Făt-Frumos din tei”, ”Povestea teiului” sau ”Călin (file de poveste)”, poetul se întreabă retoric: ” A mai descris oare cineva iubirea ca Eminescu?”[29] atunci

[26] Poantă, Petru, în prefața la op. cit., pag. 5-8
[27] Cerna, Panait, op.cit, pag. 18
[28] Pentru prima dată Panait Cerna vorbește de faptul că Eminescu înainta ideea morții în suflet, idee adusă în discuție de George Munteanu în ” Hyperion”. Spune că filosofia eminesciaă nu este”un reflex al sistemelor teoretice străine”, ci un rezultat al confruntării cu viața, ideea prezentată de Edgar Papu în ”Universalitatea poeziei șlui Eminescu”. De asemenea, considera că Eminescu aparține neamului care a creat ” Miorița”, concept prezentat de Alain Guillermou(1927) atunci când spunea despre Eminescu că este”sinteza spiritualității românești” sau numit autohtonims de Vladimir Streinu.

BDD-A29459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:47 UTC)

când face referire la puterea de reprezentare prin cuvinte a fiorului indispensabil al îndrăgostiților. Creează în acest demers raportarea lui Eminescu la ”Alexis și Dora”, al poetului german Goethe pe care l-a studiat îndeaproape, dar concluzionează că ”poezia clipelor de îmbrățișare din Călin, ea poate că nu are pereche în literatura universală”[30].

Portretul pe care reușește să îl realizeze este că Eminescu a fost cântereţul timpului efemer, dar și al celui etern, poetul adevărurilor ultime, poetul care a sfidat apatia etică a contemporanilor, care a fost ”înlănțuit de sentimental pustiitor al zădărniciei”.[31] În viziunea lui Cerna, Eminescu a fost, nu doar un artist fără seamăn, dar și un suflet nobil, senin și măreț, capabil de o dragoste supremă prin care să ierte lumii egoiste și superficiale toate slăbiciunile.

Încă de la început, se prezintă cu determinare opinia că Eminescu este în esență un poet original, în descrirea naturii ”deosebindu-se de mai toți poeții pesimiști ai veacului trecut”[32]. Pentru acest enunț îl compară pe Eminescu cu Lenau care zugrăvește natura în culori mai întunecate, cu Leopardi care s-a remarcat prin absența empatiei cu nimicnicia și nestatornicia vieții omenești sau cu Alfred Vigny care considera natura ”dușmană furnicarului de vieți de pe pământ, iar poetul se uită la ea ca la o maștera”. Doar la Eminescu apele, dealurile, munții, codrii, luceafărul, luna, îl ocrotesc cu dragoste pe cântărețul lor. În viziunea cerniană, ”parcă toate minunile naturii noastre au fost create pentru sufletul său mult iubitor”[33].

Un erudit prin formare, Cerna impresionează, chiar și astăzi prin însușirile sale intelectulae, prin sinceritatea expunerii convingerilor sale având drept bază deschiderea sa și spre alți poeții din literatură universală: Lenau, Leopardi, Alfred deVigny.

Cu cele trei studii ale sale, am putea spune că Panait Cerna se prefigurează mai degrabă ca teoretician decât critic, excedând entuziasmul său pentru a conceptualiza și filosofa. Eseul practicat de autor nu stă numai sub semnul cunoașterii, ci și sub semnul esteticului, în speță al literarului. El preia elemente atât dintr-unul, cât și dintr-altul, date fiind preocupările sale. Constatăm că Panait Cerna respectă rigorile pe care le impunea Tudor Vianu atunci când definea eseul ca „un articol de idei cu formă literară“, în eseu „se asociază cercetarea cu expresia literară“ în 1938, în lucrarea ”Ce s-a schimbat în literatura românească?”.

Conchidem lucrearea noastră cu ceea ce zicea George Călinescu despre Panait Cerna : numai o privire superficială asupra operei și biografiei sale ar putea genera calificarea de ”mediocru” pentru a evidenția faptul că viziunea de ansamblu este posibil, în cazul său, să depășească opera în sine.

BIBLIOGRAPHY

1. Adorno, T.W. „The Essay as Form”, New German Critique, No. 32. (Spring – Summer, 1984);
2. Cerna, Panait, ” Eminescu. Faust” Studii, Ediție îngrijită și note de Dumitru Cerna, cu o prefață de Petru Poantă, Edituara, Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2001;
3. Claire de Obaldia, ”The Essayistic Spirit: Literature, Modern Criticism and the Essay”, Clarendon Press, Oxford;
4. Constantinescu, Pompiliu, ”Scrieri” V, Editura Minerva, Bucureşti, 1972 ;
5. Manolescu, Nicolae, ” Despre poezie”, din Colecția Frontiera, Editura Aula, Brașov, 2002.
6. Noica, Constantin, ”Jurnal de idei”, Editura Humanitas, București, 2007;
7. Petrescu, Camil, „Despre eseu sau tutti fruti”, în Opinii şi atitudini Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1962;

[29] [29] Cerna, Panait, op.cit., pag. 24
[30] Idem., pag. 23
[31] Idem., pag. 19
[32] Idem., pag. 26
[33] Idem., pag. 28

BDD-A29459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:47 UTC)

8. Ulici, Laurenţiu, ”Panit Cerna, teoreticianul”, articol publicat în ” Panait Cerna. 120 de ani de la naștere, Editura Ex Ponto, Constanța, 2001;
9. Vianu, Tudor, ” Opere, 7, ” Studii de estetică”, Ediție și note de Gelu Ionescu și George Gană, postfață de Geroge Gană, Editura Minerva, București, 1978;
10. Cerna, Panait, ” Lirica de idei”, , Editura Univers București, 1974;
11. Ungureanu, M. L., ” Panit Cerna și creația lui”, articol în volumul ” Limba și literatura română”. Societatea de Științe Istorice și filologice”, București , 1955;
12. Vianu, Tudor, ”Opere”, 7, ”Studii de estetică”, Ediție și note de Gelu Ionescuși George Gană, postfațăde George Gană, Editura Minerva, București, 1981

BDD-A29459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:47 UTC)